

L-ILMA LI NIXORBU

Ftit huma dawk li jaħsbu x'ilma jixorbu, mnejn jiġi, jekk hux tqil jew haħf, jekk hux safi jew imniġġes. Sa kemm il-barmil joghdos fil-bir u sa kemm mita wiehed idawwar il-vit l-ilma jiġi, ftit huma li jaħsbu fl-ilma. Mita jonqos igemgmu u mita hemm jaħlu.

Mela, kelmtejn fuq l-ilma naħseb li ma jkunux mitlufa.

L-ilma kollu ta' Malta u Ghawdex ġej mix-xita.

Mita l-Bambin jibgħat ix-xita, ir-raba' jixrob u mita jixba', l-ilma jnixxi fuq il-blat u l-kotra taqbad it-triq tal-widien u tgerbeb lejn il-baħar. Minn wiċċ l-art u minn fuq il-bjut l-ilma jimxi mas-swieqi u jimla l-ibjar u l-ġwiebi u mita x-xita teħda u jidhol is-sajf, min ġabar ġabar għax ilma qabel Ottubru ma narawx.

Li ma kienx hemm ħsieb aktar minn dan, in-nies qajla kien ikollha x'tixrob fis-sajf.

Mita l-ħamrija tixba' mill-ilma, dan qajla qajla jibda nieżel fil-blat li bħal sponża dejjem jixrob. U hekk il-blat, mita tkun sena milwiema, jaħżen l-ilma li bil-ftit il-ftit jasal sa wiċċ il-baħar. Naraw issa kif l-ilma miġbur fil-blat samm jista' jargħa' fil-wiċċ biex jinxorob jew jissaqqa.

Billi għidna blat, m'hux biż-żejjed, għax hemm blat u blat. F'Malta, il-blat għoli fuq ir-riħ tar-Rabat m'hu xejn bħall-blat li hemm l-isfel.

Il-gholja tan-naħħa tal-punent hi magħmula minn haġar taż-żonqor. Żonqor ta' fuq, ingħidulu, x'aktar tas-sekonda li għad li jidher samm jixrob haħna ilma. Taht is-saff taż-żonqor jaħbat saff tat-tafal li ilma ftit jew xejn jixrob.

Mita fix-xitwa s-saff żonqri ikun imġharar bl-ilma x'aktar jagħmel triq fuq it-tafal u jimxi jew jistagħdar bejn it-tafal u l-blat. Jekk isib xaqq, jew xi tifrik tal-blat, l-ilma jfiġġ bħal għajja jew nixxieġha u jargħa' jaqbad it-triq lejn il-widien.

Dak li ngħidulu ilma ġieri huwa l-ilma li jimxi fuq it-tafal wara li jitlaq iż-żonqor li fiħ ingabar.

Dak li għidna għal Malta jista' jintgħad għal Ghawdex. B'hekk għandna f'Malta Għajn il-Kbira, Għajn Klieb, Għajn Kajjed, Għajn Bierda u ħamsin nixxieġha oħra li jsaqqu l-ġonna ta' ma' dwar il-gholjiet tal-punent, u Ghawdex għandna Għajn Barrani, Għajn Sielem, Għajn Rajjes u oħrajn li niżlin lejn l-Imġarr,

Il-kelma Mġarr ġeija minn *ilma ġieri*; *Moġra* jekk tkun waħda, *Mġarr* jekk huma aktar minn waħda.

Hekk l-eghejun ma jistgħux isiru jekk ma hemmx tafal u mir-Rabat lejn il-vant ilma ġieri ma hemmx, għax it-tafal li darba kien hemm fuq il-blat ħaditu l-ħamla u ntemm.

Jekk l-ilma fuq it-tafal ma jsibx xquq mnejn joħroġ jibqa' mistagħdar bejn it-tafal u iż-żonqor ta' fuqu u jingabar f'ħofor u dgħaben li bil-qajla jsiru.

Fejn hemm it-tafal hemm ukoll is-swieni.

Is-sienja m'hix ħlief toqba (spiera) maqtuġħa minn wiċċ l-art, l-isfel, sa ma tiltaqa' mas-saff tat-tafal. Jekk issir ħofra fit-tafal, jew hażżiena fejn l-ilma jista' jżomm, l-ilma, tista' tghid, ma jaqta' qatt, għax qisek għandek għajn bħal ma għidna l-ewwel. Swieni u bjar ta' ilma ġieri ma jistgħux isiru ħlief fejn hemm it-tafal u għalhekk mhux l-inhawi koliha jinsabu.

Dak li jissejjaħ, Malta, l-ilma ta' Winjakur m'hux ħlief l-ilma ġieri tar-Rabat u ta' Had-Dingli li ngabar fi żmien is-sultan Wignacourt u tressaq iejn il-belt fil-qana tal-ħaġar u li naraw minn Hat-tard sal-ħamrun għaddej fuq l-arkati.

Sal-1887, barra mill-ilma tal-bjar, f'Malta ma kellniex ħlief l-ilma ta' dawn l-egħjun, li qabel jasa! Hat-tard jingabar fil-ġwiebi kbar tal-Qâli jew tal-Qâni.

Nistħajjel min igħid: huwa wara l-1887 sar xi għaġeb? Mela, kif kotor l-ilma?

Ma sar l-ebda għaġeb iżda sar ftit tal-ħsieb u għad li b'mitt sena ħsieb ma traqqâx geżwira, kif igħidu n-nies, il-ħsieb jiswa għal kullhadd.

Għidna li l-ilma jinxorob fil-blat kollu, barra minn fit-tafal. Fiż-żonqor ta' fuq jingabar sa ma jżommu t-tafal u fil-blat l-ieħor ma hemm xejn xi jżommu u għalhekk jibqa' nieżel sal-baħar.

Min jaf jaħseb qal: Jekk issir mina fil-blat ma' wiċċ il-baħar, dil-mina għandha terħi l-ilma miġbur fil-blat u jekk dil-mina tkun imżerżqa u tferraħ ġewwa ġiebjja, l-ilma jista' jingabar. Jekk fuq il-ġiebjja titwaqqaf pompa qawwiya, l-ilma jista' l-lum f'Malta għandna maż-żewġ miljuni galluni ilma kull jum. Mina kbira saret li mill-Marsa tieħu lejn is-Siġġiewi u f'Wied il-Kbir, f'Wied is-Sewda u issa fil-Hara tal-Flas hemm pompi li jtellgħu hodon ilma ġmielu.

Ghawdex hemm ukoll pompi Għajnsielem, l-Imġarr, Ix-xini u bil-għajnuna tagħhom in-nies tixrob, għad li minn żmien

IL-HOLMA TWETTQET

m-niakur dklina hla qies u sirna nahh, aktar ilma sew fil-^aJ

Ma hemmx g alfej" i".^A kemm flus nefaq il-Gyern bi^ex
l'ilma f.M..lta u awdex .. kemm steb sarwaqt ix-xo^R ol
„ kemn.'ta.|t..i; t.f.,|d .nill-|>eriti, m.nn l-.mg allmm u mill-
addiema.

Konna nteg mu aktar elu 1-ilma, kieku mita nift u b^vjt
• nimleu' it-taz/i. na/isbu ftit kemm sewa xog ol biex l-i|ma
iftx-xiu b- - i.'lu'n trid til-kamra.

T.Z

ORFOGRAFIA MALTESE

toEUTA, Vol. V ,2 1925)

Qrajna dak li s-Sur A R u i ,

n, '^ ta-F ^ t f f d ^ ; fghid fuq i t . ^ ; v /

^ h- ajr ,v, -i^{mb}v^S Uq k o n n a nsellmulu bil-qalb u
Mi.li jidher A R 1 .
• studjah sewwa „ U * l e c d niinn daw k li 1 T, 1

— s' bna h J-anqas bi^ee , . ara JI qal kemm fela

- Ha o, lra . 6 f u * 'najo or (lx fi L"-Jf,d u 8 "der il-
- kullu fjir?i? d . t n a ' A . B . : m a f l a ^ r u * b al dak -
- P o n Sl,gr - « t - t g , l a r b i l a , b i k l i e m s a b i h ,
- ↓ A " a " i u h - h a j r » , , , q a l b n a l l e m l i e m e d ,

Ili miU-1919 nikteb u nlablab H hemm hatm*
xi a a g absieu Malti. Fba ar kollox wasal M.M.S.S
maltija à rat id-dawl: folju £ Ud tal-mahi tettera*, fegStS
jmexxi sibijietu ma daw k ta' utu miktubinbil-Isten Wdohr
il-lum ll- urnata, fil-Parlament smajniehom jit addtu bibmalti u
jekk forsi dan ma tantx kien safi, ma-dan-kollu dejjem fth sura
maltija. Il- olma tassew H twettqet! Meta, h\« abib» tabigi^g
u 1920 konna n ambqu li m'hemmx nazzjon fejn ma hemmx
ilsien, lih u g adu tal-pajji min je odha kontra lsien u iew iniggsu
bla b oim u g altapposta, qatt ma konna nobsr u likellhom daqs-
hekk nies iduru mal-g idud tag na ! I da l-lum ibmalti g andu
xejra tajba, g ax il-Kittieba tieg u qamu fuq tag hom. Mhux forsi
sewwa dana kollu? Jekk ibmalti ma kellux letleratura, ag mlu
1-qalb u ibdew iktubuhelu! Flok tmaqdr u bihtiddie ku, u
tag mluh b al ilsien li bihg andek tist i, a dmuh, da lu
kliemu fin-nar, naddfuh, tuh il-lewn u ssura tad-deheb, u awh
fil-prosa u 1-poe ija u tg idux li barra minn Malta xejn ma
jiswielkhom ! Ma tafux, mela, x'hena assew utkhom, meta,
ewwa I-Amerka, I-Awstralja, fl-E ittu, ftl-pajji i ta' barra,
flimkien iltaqq u u bih, bih biss t addtu, u , minn abba fih, ftakru
P Malta 1- anina. Pnieshom, fi biebhom, fi - mien li kienet
tilqag hom o danha din artna? M ag andux letteratura l-malti!
Jien minng alija, x ipoe iji, xirumanzi.xi prosa miktubin bi lsienna
jog buni, daqskemm jistg u jog bu lit-taljani Lkotba bit-taljan.

Dejjem heUk kien ! Orientalisti famu i fa ru ilsien, studjawn, kitbu fuqu. bihstag bu, u a na nmaqdr u ! Tndu ji rilna b al dik ib amiema tal- rafa, Li, darba st at tibqa tg ix ma' s abha, u g alhekk, libset rix il-pagun u telqet b w t g t a mabpaguni, li ddie ku biha u ke ewha. u iet ukoll imkeccija minn s abha u baqq et g al dejjem inueg xa.

Nifhmuha tajjeb: nistudjaW u nitg allmu isna tarranin kemmirridu: in obbuhom ukoll daqs^tag m g andna n obbu balna nfusna: i ds qatt m* jmj q Lienna, g ax inkunu qeg d n

Na dm u flimken aonuna. o, h « k - D " a , * v i j i s t o q q l u . pajji i o r a . a n a n a t u l w w n a , a a a " h H biex dejjem i i e d t i i m w e t t q a I M w I m . t ^ * j j - j o b b u t a s s e w i l l M a l t a u d a k k o l l u H h u i W u t a s e v i